

Резюме

Нерсисян А. С. Соціальна функція адвокатури як невід'ємного елемента правосуддя в демократичному суспільстві.

Автор аналізує проблему функціонування адвокатури та органів адвокатського самоврядування в сучасному демократичному суспільстві. Визначено роль адвокатури як елемента громадянського суспільства в механізмі правосуддя. Встановлено основні напрями реалізації соціальної функції адвокатури та форми їх реалізації. Запропоновано теоретичні узагальнення проблеми соціальної функції адвокатури.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, правосуддя, громадянське суспільство.

Резюме

Нерсисян А. С. Социальная функция адвокатуры как неотъемлемого элемента правосудия в демократическом обществе.

Автор анализирует проблему функционирования адвокатуры и органов адвокатского самоуправления в современном демократическом обществе. Определена роль адвокатуры как элемента гражданского общества в механизме правосудия. Установлены основные направления реализации социальной функции адвокатуры и формы их реализации. Предложены теоретические обобщения проблемы социальной функции адвокатуры.

Ключевые слова: адвокат, адвокатура, правосудие, гражданское общество.

Summary

Nersesyan A. The social function of the legal profession as an integral element of justice in a democratic society.

The author analyzes a problem of legal profession and bodies of lawyer self-government functioning in modern democratic society. The legal profession role as element of civil society in the justice mechanism is defined. The main directions of realization of social function of legal profession and form of their realization are established. Theoretical generalizations of a problem of social function of legal profession are offered.

Key words: lawyer, legal profession, justice, civil society.

Отримано 19.06.2014

УДК 343.36:343.125/.126:343.4

Л. М. ПАЛЮХ

Лідія Михайлівна Палюх, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

НОРМИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ПРАВОСУДДЯ В ПРАВІ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ГЕТЬМАНЩИНИ

Вивчення історії розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти правосуддя необхідне для з'ясування становлення та розвитку в українському кримінальному праві відповідної групи кримінально-правових норм. Значний інтерес у цьому контексті становить дослідження джерел права, що діяли в Україні в період Гетьманщини. Проведення всебічного аналізу правових норм у контексті сучасних завдань державотворення є актуальним.

Питання, що стосуються історії розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти правосуддя, розглядали у своїх працях такі вчені, як О. О. Вакулик, А. В. Воронцов, О. І. Габро, С. Є. Дідик, Н. Д. Квасневська, В. В. Кузнецов, А. Г. Мартіросян, Р. І. Мельник, С. С. Мірошніченко, О. І. Плужнік, М. В. Сийпловік, В. В. Сміх та інші вчені. У цих працях розглядаються питання про історію становлення і розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за окремі види діянь, що посягають на встановлений порядок судочинства та виконання судових рішень. У працях таких вчених, як І. Й. Бойко, Я. Падох, С. В. Юшков питання про кримінальну відповідальність за злочини проти правосуддя розглядаються в контексті загалом розвитку права цієї доби.

Видається, що питання про кримінальну відповідальність за посягання на встановлений порядок судочинства та виконання судових рішень у праві України доби Гетьманщини потребує детального аналізу положень пам'яток права, що діяли в цей період, а також аналізу відповідних норм з точки зору системності їх закріплення як таких, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання на однорідні суспільні відносини.

Березневими статтями, які визначали взаємовідносини між Гетьманщиною і Московською державою, передбачалося, що попередні права, якими керувалося населення Гетьманщини, не повинні порушуватися російським урядом. За цим державним юридичним актом у Гетьманщині була закріплена система права, що

склалася в період народно-визвольної війни 1648–1654 років. До неї входили норми Статуту Великого князівства Литовського 1588 р., магдебурзького права, нормативних актів гетьманської влади, звичаєвого права тощо¹. Я. Падох зазначав, що джерелами кримінального права доби Гетьманщини було писане право, право звичаєве і судова практика. До писаного права належали три Литовські Статути та неофіційні збірники німецького міського права, з яких найбільш поширеними були Саксонське зерцало та так званий Порядок (право кульмське, магдебурзьке, міські права)². Норми українського звичаєвого права, що склалися в період освоєння Нижнього і Середнього Придніпров'я українським селянством, все більше виходили з ужитку. Гетьман Апостол прямо прописав українським судам керуватися Литовським Статутом³.

На основі аналізу положень Литовських статутів 1529, 1566, 1588 років можна констатувати, що в цих джерелах права значну увагу було приділено визначенню відповідальності за посягання на встановлений порядок судочинства, виконання рішень судів. При цьому переважна більшість норм, що передбачала кримінальну відповідальність за такі посягання, містилася в одному розділі (розділ четвертий Статуту Великого князівства Литовського «Про суди і про суддів»)⁴. У цьому в розділі містилися одночасно норми процесуального і матеріального права. Те, що зазначені норми були поміщені в один розділ, свідчить про усвідомлення специфіки цього виду державної діяльності, особливих завдань, що стояли перед нею, і у зв'язку з цим необхідності посиленої охорони відповідних суспільних відносин.

С. В. Юшков зазначав, що через кількість джерел права, що діяли в цей період, неважко зробити висновок про те, що окремі правові норми на Україні могли протирічити одна одній. А головне, не було єдиної, офіційно визнаної редакції Литовського статуту, оскільки крім другого Литовського статуту, застосовувалися три редакції третього Литовського статуту. Таким чином, постала необхідність кодифікації законодавства. Починаючи з моменту приєднання Лівобережної України (1667 р.), українські правлячі кола довгий час не ставили питання про кодифікацію українського права. Але в 20-х роках XVIII ст. це питання було поставлене російським урядом. У 1744 році правитель України Бібіков представив Зібрання на затвердження в Сенат. Потім Зібрання офіційно було піддано забуттю. Основною причиною незатвердження Зібрання дослідники називають те, що воно відобразило якісну відособленість українського законодавства від російського. Характер Зібрання був такий, що в його текст не можна було внести низку змін, які відповідали баченню царського уряду без радикальної переробки⁵. Ліквідація гетьманства в Україні і її автономії наприкінці XVIII ст. остаточно зняли питання про офіційне санкціонування «Прав» і введення їх у дію. Попри це «Права» поширювалися у рукописних списках, за ними вивчали українське право, на них були й окремі посилання в судовій практиці⁶.

У Правах, за якими судиться малоросійський народ, як і в Литовських Статутах, приділялась значна увага регулюванню відносин у сфері судочинства, виконання судових рішень, а також питанням відповідальності, у тому числі кримінальної, за порушення зазначеного порядку. Слід зазначити, що у «Правах» було структурно відособлено норми, що визначали порядок здійснення судочинства, виконання судових рішень, а також кримінальну відповідальність за посягання на ці суспільні відносини. Зокрема, майже всі вони вони були зосереджені у двох главах.

У п. 2 статуту 3 глави сьомої «Прав», що мала назву «О судах, судиях и других персонах к суду надлежащих и о содержании правного порядка в делах судебных», містилися норми, що передбачали відповідальність за невиконання вимог суду, зокрема, відмову особи постати перед судом. Статут 5 цієї глави, що мав назву «О безопасности судей и других судебных чиновников во время суда», передбачав покарання за посягання на суддів під час судового розгляду у зв'язку з виконанням ними своїх повноважень⁷.

Пункт 8 статуту 6 сьомої глави «Прав» передбачав покарання судовим чиновникам за хабарництво, затягування справи. Також в статуті 6 встановлювалася кримінальна відповідальність за підроблення судових документів та інші зловживання судових чиновників. Пункт 2 статуту 7 встановлював відповідальність за незаконний вплив на суд – втручання писаря або канцеляриста, який сам у суді виступає позивачем чи відповідачем, у діяльність іншого судового чиновника, який веде цю справу, зокрема, якби така особа не дотримувалася встановленого законом порядку судочинства, або чимось перешкоджала судовому чиновнику, який веде цю справу, або погрожує йому за «правильне провадження». У цьому разі винна особа підлягала такому покаранню, як штраф та покаранням, передбаченим у інших статутах за непослух суду⁸.

У п. 7 статуту 8 встановлювалася відповідальність судового чиновника – возного – за зловживання своїми повноваженнями. Якщо такі діяння призвели до застосування смертної кари до невинуватої особи, то винний у цьому возний сам мав бути страчений, а за інший менш небезпечний злочин покараний дванадцятижневим арештом, крім цього, мав відшкодувати збитки позивачу, а також позбавлявся чину⁹.

Статут 12 глави сьомої встановлював відповідальність судді або іншого судового чиновника, який під час судового розгляду «явно когось безчесними словами обмовив». За такі діяння відповідали, крім суддів, також писарі, межовщики та інші чиновники та «служители канцелярські». Винний у такому діянні повинен був бути покараний шеститижневим арештом; у разі ж, якщо цей суддя або інший судовий чиновник під час судового розгляду вчинили насильство, під час судового розгляду когось поранили, винні особи підлягали смертній карі. За вбивство за таких самих обставин передбачалося покарання у виді смертної кари, позбавлення честі. Крім цього, винний мав здійснити майнове відшкодування потерпілому¹⁰.

Крім відповідальності за посягання на порядок судочинства, у цьому розділі містилися норми, що передбачали посягання на порядок виконання судових рішень. Так, у п.п. 2 – 6 статуту 9 глави сьомої «Прав» встановлювалося покарання за посягання на возного – особу, на яку було покладено виконання судо-

вих рішень, – у зв'язку з його діяльністю, а також за перешкоджання виконанню возним своїх функцій у судочинстві. Пункт 6 артикулу 9 встановлював відповідальність самого возного або осіб, які допомагали йому у здійсненні повноважень, які під час виконання обов'язків з виконання судового рішення самі дали причину для сварки, знеславили, побили або вбили особу, щодо якої виконується судове рішення¹¹. Таким чином, «Права» встановлювали кримінальну відповідальність за невиконання, перешкоджання виконанню судових рішень.

Також у цій главі «Прав» містилися норми про кримінальну відповідальність за посягання на встановлений порядок виконання покарань, у тому числі ухилення від призначених судом покарань. Зокрема, артикул 22 передбачав покарання щодо сторожі і наглядачів за втечу ув'язнених («колодників») з місця ув'язнення. У п. 4 цього ж артикулу встановлювалася кримінальна відповідальність сторожі у разі умисного сприяння втечі ув'язненого або «колодника». За такі діяння встановлювалися суворі покарання – катування і смертна кара.

Артикул 23 передбачав кримінальну відповідальність за приховування злочинця, засудженого до смертної кари. У п. 8 артикулу 23 встановлювалася кримінальна відповідальність за втечу з-під арешту¹².

Норми, що передбачали кримінальну відповідальність осіб, які виконували функцію захисту, представництва сторони, які позначалися у «Правах» як «повірені», за посягання, пов'язані з виконанням ними функцій у судочинстві, містилися в главі восьмій «Прав». Зокрема, відповідно до п. 1 артикулу 9 повірений, викритий у вчиненні підлогу зі свого боку, мав відшкодувати шкоду потерпілому у подвійному розмірі, а сам підлягав покаранню у виді арешту, тілесним покаранням. У п. 2 передбачалося покарання повіреному за неумисне, з необережності упущення у справі своєї сторони, внаслідок чого стороні було заподіяно збитки. Таке діяння каралося чотиритижневим арештом¹³.

Також у главі восьмій передбачалася кримінальна відповідальність інших учасників судочинства за посягання на встановлений порядок його здійснення. Так, пункт 8 артикулу 12 глави восьмої «Прав» встановлював покарання сторін за фальшування доказів у суді аналогічно як в артикулах про свідків¹⁴. Пункт 2 артикулу 18 встановлював відповідальність свідків за умисні неправдиве показання. Артикул 21 у п. 2 встановлював сувору кримінальну відповідальність за неправдиву присягу. Зокрема, коли особа, неправдиво присягнувши, щось суду повідомила, а пізніше у цьому була викрита, така особа каралася відсіканням двох пальців руки, які винний підносив, коли давав присягу, а також відшкодуванням збитків, шкоди, що була заподіяна; також винний оголошувався людиною безчесною, негідною довіри¹⁵.

У п.п. 3, 4 артикулу 22 глави восьмої «Прав» встановлювалася відповідальність за неповагу до суду, порушення порядку в судовому засіданні. Артикул 24 встановлював відповідальність за посягання на учасників судового розгляду в суді під час розгляду справи. Зокрема, в п. 1 встановлювалася відповідальність тієї сторони у спорі, яка в суді під час судового розгляду когось знеславила, штовхнула, поранила. У п. 2 цього артикулу встановлювалася відповідальність за вбивство особи в суді під час судового розгляду. Винна особа підлягала смертній карі, втраті честі, а спадкоємцям потерпілого відшкодовувалася компенсація з маєтків винного «в подвійному розмірі». Однак особа, яка поранила або вбила іншу, не підлягала кримінальній відповідальності у разі, якщо потерпілий сам спровокував її сваркою або перший заподіяв удар (п. 3 артикулу 24 «Прав») ¹⁶.

Артикул 37 глави восьмої «Прав» встановлював відповідальність за неправосуддя у разі, якщо судді винуватого виправдали, а невинуватого обвинуватили у зв'язку «з ворожістю до однієї сторони, а дружбою до іншої сторони, або по іншій пристрасті», умисно. Винні судді мали відшкодувати потерпілому завдану шкоду, також вони не могли бути допущені в майбутньому до зайняття будь-яких посад. У разі ж, якщо вони зробили це з користі, для отримання матеріальної винагороди, прибутку, і цим заподіяли комусь даремну тяганину і збитки, якщо вони це неодноразово чинили, винні підлягали смертній карі за такі діяння, а потерпілому з їх маєтків відшкодовувалася завдана шкода. За постановлення неправосудного судового вироку не з умислу, а необережно, через недогляд чи незнання, однак чинили так неодноразово, вони підлягали звільненню з судових посад¹⁷.

Пункт 3 артикулу 37 глави восьмої «Прав» встановлював відповідальність позивача у разі, якщо він безпідставно зганьбив суддів своїм позовом та апеляцією, зокрема, зазначивши в них, що судді судили за винагороду чи з якоїсь зацікавленості («страсті»). Винний у такому діянні підлягав жорстоким тілесним покаранням і відшкодував суддям «за безчестя». Артикул 38 глави восьмої встановлював покарання особі, яка обманом і підлогом домоглася постановлення судового рішення в свою користь. Винний підлягав покаранню дванадцятижневим арештом, сплатою потерпілій стороні відшкодування. Якщо ж це сталося в кримінальній справі, то винний підлягав тому покаранню, що було передбачено за вироком потерпілій особі¹⁸.

Також норми про відповідальність за посягання на правосуддя містилися і в інших главах «Прав». Так, артикул 2 глави двадцять п'ятої встановлював кримінальну відповідальність суддів за віддання на катування особи хоч і за наявності законних підстав, але якщо її було надмірно катовано під час допиту і вона померла, якщо при цьому надмірні катування були вчинені з корисливих чи інших мотивів судді, який прийняв таке рішення. Винні в таких діяннях підлягали катуванню та штрафу. Якщо ж це сталося з необережності – «без умислу, а з якоюсь їх нерозгляду або необережності», винні підлягали лише покаранню у виді штрафу¹⁹.

Пункт 1 артикулу восьмої глави двадцять п'ятої «Прав» встановлював кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, за повідомлення про вчинення злочину завідомо невинуватой особи. Відповідальність за подібні діяння встановлював також артикул 9 глави двадцять п'ятої²⁰.

Глава двадцять шоста «Про магістрат і уряд гродський привілейованих та інших менших міст, про суди їх, гродські та інші посади» передбачала норми, покликані охороняти діяльність гродських судів. Зокрема, п. 2

артикулу «Про почитання в суді гродському судових і приходящих персон, також і про штрафи за непочитання» передбачав норму про відповідальність за образу, насильство щодо чиновників гродських судів при виконанні ними своїх обов'язків. У п. 3 артикулу 3 глави двадцять шостої «Прав» передбачались покарання щодо позивача і відповідача, їх повірених, якщо вони при провадженні в суді гродському, «зневажаючи почитання суддям і судовому дому», свого суперника словами знеславили або застосували до нього насильство²¹.

Отже, можна констатувати, що у пам'ятках права, що застосовувалися в період Гетьманщини, зокрема, таких як Права, за якими судиться малоросійський народ, Литовський Статут 1588 р., досить детально було регламентовано порядок здійснення судочинства, виконання судових рішень, а так само визначено відповідальність за порушення цього порядку. «Права», як і Литовський Статут 1588 р., містили велику кількість норм, що передбачали кримінальну відповідальність за посягання на ці суспільні відносини, причому посягання, вчинені як судовими чиновниками, так і іншими особами, не залученими у сферу судочинства. Ця відповідальність часто була диференційована з урахуванням пом'якшуючих, обтяжуючих обставин. Норми, що передбачали кримінальну відповідальність за відповідні посягання, були спрямовані на утвердження авторитету суду, судової влади.

Спільною рисою переважної більшості норм, що встановлювали кримінальну відповідальність за злочини про правосуддя, слід відзначити те, що передбачені в них посягання визнавалися суспільно небезпечними в момент їх вчинення незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків.

Також Я. Падох, аналізуючи санкції у нормах «Прав», слушно зазначає про те, що при типово публічних злочинах проти держави, суспільства, моралі і релігії на першому місці стоїть публічна кара, і лише на другому – кара приватна і обов'язкове відшкодування²². Це повною мірою стосується норм, що передбачали відповідальність за посягання на судочинство, виконання судових рішень. У переважній більшості з них поряд з покаранням за вчинений злочин, передбачалося майнове відшкодування потерпілому або його близьким.

Ще однією тенденцією, що простежується при аналізі зазначених пам'яток права, в контексті встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, є структурне відособлення у цих джерелах, зокрема, в їх окремих структурних підрозділах переважної більшості норм про кримінальну відповідальність за злочини, що посягали на встановлений порядок судочинства, виконання судових рішень.

¹ Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини: навчальний посібник для студентів вищих та середніх спеціальних юридичних навчальних закладів і факультетів. – Львів: Світ, 2000. – 120 с. – С. 31.

² Падох Я. Нарис історії українського карного права / Я. Падох. – Мюнхен: Видавництво «Молоде життя», 1951. – 130 с. – С. 118.

³ Юшков С. В. История государства и права СССР. Часть I. Издание четвертое / С. В. Юшков; Отв. ред.: Покровский В. С. – М.: Госюриздат, 1961. – 679 с. – С. 387.

⁴ Права, за якими судиться малоросійський народ, 1743 / [упорядник та автор нарису К. А. Вислобоков; відповідальний редактор та автор передмови Ю. С. Шемшученко; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського]. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1997. – 547 с. – С. 395.

⁵ Юшков С. В. Вказана праця. – С. 387–388.

⁶ Права, за якими судиться малоросійський народ, 1743 / [упорядник та автор нарису К. А. Вислобоков; відповідальний редактор та автор передмови Ю. С. Шемшученко; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського]. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1997. – 547 с. – С. VII.

⁷ Там само. – С. VII, 86.

⁸ Там само. – С. 89–91.

⁹ Там само. – С. XVII.

¹⁰ Там само. – С. 98.

¹¹ Там само. – С. 94–95.

¹² Там само. – С. 108.

¹³ Там само. – С. 122.

¹⁴ Там само. – С. 123.

¹⁵ Там само. – С. 136, 139.

¹⁶ Там само. – С. 139.

¹⁷ Там само. – С. 153–154.

¹⁸ Там само. – С. 155.

¹⁹ Там само. – С. 438.

²⁰ Там само. – С. 446–448.

²¹ Там само. – С. 454.

²² Падох Я. Вказана праця. – С. 85.

Резюме

Палюх Л. М. Норми про кримінальну відповідальність за посягання на правосуддя в праві України у період Гетьманщини.

У статті проаналізовано норми права, що передбачали кримінальну відповідальність за посягання на правосуддя, у пам'ятках права, що діяли на території України в період Гетьманщини. У результаті аналізу норм сформульовано тенденції права у цей історичний період щодо встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння, визначено особливості

закріплення ознак злочинів, що посягають на встановлений порядок судочинства, виконання судових рішень, у письмових джерелах права.

Ключові слова: злочини проти правосуддя, писане право, Гетьманщина, кримінальна відповідальність.

Резюме

Палух Л. М. Нормы об уголовной ответственности за посягательства на правосудие в праве Украины в период Гетьманщини.

В статье проанализированы нормы права, предусматривающие уголовную ответственность за посягательства на правосудие, в источниках права, действовавших на территории Украины в период Гетьманщины. В результате анализа норм сформулированы тенденции права в этот исторический период относительно установления уголовной ответственности за соответствующие деяния, определены особенности закрепления признаков преступлений, посягающих на установленный порядок судопроизводства, исполнения судебных решений, в письменных источниках права.

Ключевые слова: преступления против правосудия, писаное право, Гетьманщина, уголовная ответственность.

Summary

Palyukh L. The Rules of Criminal Liability for Crimes against Justice in Ukrainian Law during Hetman State.

The article deals with the analysis of the rules about the criminal liability for the crimes against justice, in the legal sources during the Hetmanate. As a result of the analysis the trends of law of that period concerning the criminal liability for the responsible crimes has been formulated, the peculiarities of the preservation of the elements of crimes that infringe on the established order of proceedings, enforcement of judgments in written sources of law has been determined.

Key words: crimes against justice, written law, Hetman State, criminal liability.

Отримано 19.06.2014

УДК 343.983: 343.95

I. В. РОГАТЮК

Ігор Володимирович Рогатюк, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА (ДЕТЕКТОРА БРЕХНІ) У СЛІДЧІЙ ПРАКТИЦІ

Людина завжди прагнула відокремити «правду від неправди». Так само вона хотіла придумати «надійний засіб» для перевірки її слів.

Прийшов час, коли від наукових дискусій і суперечок необхідно переходити до практичного вирішення питання – можливо чи неможливо застосовувати поліграф у діяльності органів досудового розслідування під час виявлення й розслідування злочинів, і якщо так, то для розв’язання яких конкретних завдань і проблем. Тому замість міркувань на теми поліграфа слід дати чіткі й предметні відповіді, що стосуються головних аспектів проблеми поліграфа – наукового, етичного і процесуального.

Поліграф (більш відомий як «детектор брехні») – це різновид психофізіологічної апаратури, що реєструє показники дихання, серцево-судинної активності, електричного опору шкіри та ін. Завдяки тому, як змінюються ці показники під час опитування, фахівці можуть оцінити достовірною чи ні є отримана інформація.

Поліграф – це комплексний аналізатор фізіологічного стану людини, що за допомогою осцилографів водночас записує показання частоти пульсу, артеріального тиску, дихання, тембру голосу випробуваного.

Згідно з ч. 3 ст. 28 Конституції України «жодна людина без її згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям»¹.

Відповідно до Основного Закону опитування з використанням поліграфа повинно проводитися виключно з добровільної згоди особи, що відповідає загальноприйнятій світовій практиці.

Науковий (технічний) аспект. Відповідь людей, ймовірно, буде позитивною, оскільки вже встановлено, по-перше, закономірний зв’язок реакцій організму людини на ситуації, які є для неї проблемними; по-друге, знайдено можливість достовірної фіксації цих реакцій приладом. Питання про те, що саме стоїть за цими реакціями, як їх тлумачити – це вже за рамками технічної функції поліграфа.

Етичний аспект, пов’язаний, насамперед, з відповіддю на питання: чи є морально-етичним застосування поліграфа? Жодного сумніву щодо результатів проходження випробувань на поліграфі немає через те, що, по-перше, наукові основи реєстрації реакцій організму достовірні, по-друге, суть і процедура випробування обов’язково повинні бути доведені до відома особи, яка перевіряється.

Можливість неправильної інтерпретації результатів показань поліграфа не є специфічною для даного приладу – помилки й зловживання (за бажанням) можуть мати місце при використанні будь-якого засобу або